

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין – דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

ברכה על שמן זית

א. הסוגיה – ברכה על שמן זית

1. מקורות חז"ל:
  - א) ברכות לה: "חוץ מן היין... בעי לברוכי" (לו.).
  - ב) ירושלמי ברכות פ"ו ה"א, "רבי יעקב בר זבדי... בעינן הן" (פרשנות - פני משה ופירוש מבעל ספר חרדים).
2. ראשונים:
  - א) תוס' ר"י החסיד לה: ד"ה והרי שמן זית
  - ב) תוס' ר"י החסיד לו. ד"ה פשיטא מהו דתימא (לה: ד"ה דאמר רב יהודה).
  - ג) רמב"ם הלכות ברכות פ"ח ה"ב.
3. העיון בסוגיה יסתעף לדיון על מספר נושאים:
  - א) ייחוד הברכה על לחם ויין
  - ב) ברכה על תרופה
  - ג) האם מברכים על אכילה או על הנאה
  - ד) אופי ברכת שהכל

ב. שאלות להדרכה עבור המעוניינים

ברכה על שמן זית

1. חלקו את סוגית הבבלי ליחידות.
2. יחידה ראשונה:
  - א) מהו יסוד הבעיה המטרידה את הסוגיה? שימו לב לקשר בין סוגיה זו ובין הסוגיה לה. שדנה בברכה ראשונה על זיתים.
  - ב) מהו הסבר הסוגיה לפער בין יין ובין שמן זית?
3. מהו ההסבר העולה מהיחידה השנייה לשאלה שמטרידה את היחידה הראשונה?
4. האם יש, בכל זאת, ייחוד לברכה על שמן זית? ראו את ניסוח הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ב.
5. עיינו בסוגיית קמחא דחיטי (לו., במה שנוגע לברכה על שמן זית).

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין – דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

- (א) איזה אפשרות שלישית לברכה על שמן זית עולה מיחידה זו?
(ב) מהו יסוד רעיון אישתני? איזה כיוון ההסבר עולה כאן בדבר הברכה על שמן זית?
6. סכמו את ארבעת האפשרויות שנדונו כבר על שמן זית, וסכמו את היסודות שנדונו בנדון.
7. להרחבה – בעקבות הירושלמי שצוין לעיל – במראה הפנים ד"ה ומתניתא אמרה כן יש דיון על ברכה על מי פירות לשיטת הירושלמי.

הערות בנושאים שונים בעקבות הסוגיה

1. שימו לב לבעיה שהסוגיה מעלה ביחס לייחוס המונח מזון ע"י רב ושמואל לחמשת מיני דגן. נשוב ונדון בזה כשנדון בברכה על אורז (לז.).
2. שלש ברכות אחרי יין – שיטה מקובצת לה: ד"ה אי הכי.
3. אוזוקי מזיק:
  - (א) רש"י ד"ה אוזוקי מזיק.
  - (ב) יומא פ: "אמר ריש לקיש... פרט למזיק", וברש"י ד"ה פרט למזיק.
  - (ג) להרחבה – מאירי לברכות עמ' 130 ד"ה השותה.
4. האם מברכים על אכילה או על הנאה?
  - (א) לו. רש"י ד"ה דאית ליה הנאה.
  - (ב) תנו את הדעת ללשון הסברא בלה.. האם ניתן לחלק בזה בין ברכת שהכל ובין ברכת הפירות? ראו את פסק הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ב.
5. ברכה על אניגרון בחושש בגרונו וריבה בו את השמן:
  - (א) הלכות גדולות, א', מה' הילדסהימר ירושלים, עמ' 102.
  - (ב) תוס' ר"י החסיד לו. ד"ה כיון דאית ליה הנאה.
  - (ג) רמב"ם הלכות ברכות פ"ח ה"ב.
  - (ד) רא"ה עמ' קג.
  - (ה) רשב"א ד"ה הכא במאי עסקינן.

להרחבה

6. "והלכתא" בסוף הסוגיה. ראו רש"י ד"ה והלכתא. הוהלכתא נמצא בכ"י פריס.
7. לזיהוי אניגרון – תוספתא כפשוטה לזרעים עמ' 458 לשו' 50.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין- דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

8. הרב מיכאל רוזנצווייג, "בענין ברכת שהכל", בתוך: יבול היובלות, עמ' 252-266. בשלב זה מוצע לעיין בעמ' 252-253, 256.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין- דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

ברכות לה: כ"י אוקטובר 366

חוץ מן היין וכו'

מאי שנא אין דאישתני לעילוי? י"ה, והרי שמן זית (ד)אישתני לעילוייה ולא קא משנין לה לברכה!

דאמי רב יהודה אמי שמו' וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ.

משום דלא איפשר.

היכי ניבריך?

נבריך בורא פרי הזית, משמע פירא+ הוא ופירא גופיה זית איקרי,

אלמא לא נבריך בורא פרי עץ זית?

אלא חמרא ( ) זיין ומשחא לא זיין.

ומשחא לא זיין?

והתני: הנודר מן המזון מותר במים ובמלח <משנה עירובין ג, א>,

והוינן בה: מים ומלח הוא דלא איקרי מזון, הא כל מילי איקרי מזון,

נימי' תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרויהו: אין מברכין בורא + <מיני 01> מזונות אלא על חמשת

המינין,

ואמי רב הונא: באומי' כל הזן עלי.

אלא חמרא סעיד, מישחי' לא סעיד.

וחמרא מי סעיד?

והא רבא הוה שתי חמרא כל יומא מעלי דפיסחא כי היכי דניגרריה ללביה וליהוי נהנה דליכול מצה,

טפי טו? בא גריר, פורתא סעיד.

ומי סעיד כלל, והכתי' ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד',

אלא חמרא סעיד ומשמח, לחמא סעיד מיסעד שמוחי' לא משמח { י }.

אי הכי, נבריך עליה שלש ברכות?

לא קבע איניש עלויה.

אמי' ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: קבע עילוייה מאי?

א"ל לכשיבוא אליהו ויאמר אי הויה קביעותי' אי לא הויה קביעותי'. השתי' מיהת, בטלה דעתו אצל כל

אדם.

גופא:

אמי' רב יהודה אמי' שמואל וכן אמי' ר' יצחק א"ר יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ.

היכי דמי?

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין – דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

אלימי דקא שתי ליה משתי[לי]א, אזיקי מזיק ליה,

דתנן :

השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש,

והסך יין וחומץ של תרומה משלם הקרן ואינו משלם את החומש.

הבי"ע? דקא שתי ליה על ידי אניגרון,

דאמי רבה בר שמואל : אניגרון מיא דסילקא, אכסיגרון מיא (לו ע"א) דכולהו שלקי.

אם כן הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל, ותנן : זה הכלל כל שהו עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר

ופוטר את הטפלה >משנה ברכות ו, ז< ,

הכא במאי עסקי? שחשש בגרונו,

דתניא : החושש בגרונו לא יערערנו בשמן לכתחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע.

פשיט!

מהו דתימי, כיון דלרפואה קא מכיין לא לבריד עליה,

קמ"ל, דכיון דאית ליה הנאה מיניה, בעי לברוכי.

קמחא דחיטי

רב יהודה אמי : בורא פרי האדמה,

ורב נחמן אמי : שהכל נהיה בדברו.

רב יהודה אמי בורא פרי האדמה – פירא הוא, ואע"ג דאישתני, במילתיה קאי.

רב נחמן אמי שהכל – הואיל ואישתני, אישתני.

א"ל רבא לרב נחמן : לא תיפלוג עליה דרב יהודה, דהא שמואל ורי יוחנן קיימי כוותי,

דאמי רב יהודה אמי שמואל וכן א"ר יצחק אמי ר' יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ,

אל[מ]א אע"ג דאישתני במילתיה קאי, הכא נמי אע"ג דאישתני במילתיה קאי.

מי דמי? התם לית ליה עילויא אחרינא, הכא אית ליה עילויא אחרינא – בפת.

וכי אית ליה עילויא אחרינא בפת, לא מברכין בורא פרי האדמה?

והא"ר זירא אמי רב מתנה : קרא ח?י?יא וקמחא דשערי מברכין עליה שהכל.

מאי לאו אבל דחיטי בורא פרי האדמה?

לא, דחיטי נמי שהכל.

אי הכי, נימי לן דחיטי וכל שכן דשערי!

לא, קימחא דשערי איצטריכי ליה. סד"א הואיל ולא אכלי ליה אינשי, לא ליבעי ברכה כלל, קמ"ל.

ומי גרע ממלח וזומית?

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

ברכות פרק כיצד מברכין – דף מספר 4

בס"ד, י"ג באייר תש"ע

דתניא: על המלח ועל הזומית אומי' שהכל נהיה בדברו.
מהו דתימי' מלח וזומית עבדי אינשי דאכלי, אבל הכא כיון דקשי לקוקני לא עבדי אינשי דאכלי, אימי'
לא ליבריך,
קמ"ל, כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ו דף י טור א /ה"א

רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו: שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ.
אמר רבי חייא בר פפא קומי רבי זעירא: ומתניתא אמרה כן 'חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא
פרי הגפן'; ויין לאו שחוק הוא?
לא מר אלא 'חוץ מן היין', הא שאר כל הדברים, אף על פי ששחוקין - בעינן הן.

המב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ב

הסוחט פירות והוציא מהן משקין מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות, חוץ מן הענבים
והזיתים שעל היין הוא מברך בורא פרי הגפן ולבסוף ברכה אחת מעין שלש,
ועל השמן בתחלה הוא מברך בורא פרי העץ,
במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה
בשתייתו, אבל אם שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל, שהרי לא נהנה בטעם
השמן.